

Οι εικαστικές τέχνες στο νηπιαγωγείο και ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού

Αικατερίνη Ζησάκη

Νηπιαγωγός, Med, Υποψήφια Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
zisaki@uth.gr

► ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ενασχόληση των παιδιών με τις εικαστικές τέχνες στο νηπιαγωγείο αποτελεί μια μοναδική εμπειρία προκειμένου να εκφράσουν δημιουργικά τις εμπειρίες τους, τις ιδέες τους και τις απόψεις τους. Μέσα από τις δημιουργίες τους, μπορούμε να καταλάβουμε τον τρόπο που βλέπουν τον κόσμο που τους περιβάλλει αλλά και να βγάλουμε συμπεράσματα για το επίπεδο εξέλιξής τους. Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης με τρόπο ευχάριστο, γι' αυτό και σύγχρονα προγράμματα σπουδών έχουν εντάξει τις εικαστικές τέχνες στις θεματικές περιοχές μάθησης. Ιδιαίτερα σημαντικός κρίνεται ο ρόλος του εκπαιδευτικού προκειμένου τα παιδιά να έρθουν σε επαφή με τις εικαστικές τέχνες, όσο αφορά τους τρόπους προσέγγισης τους αλλά και τη διαμόρφωση του χώρου και την προσφορά και τη διαθεσιμότητα των υλικών. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει τη θέση που κατέχουν οι εικαστικές τέχνες στο πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου. Επίσης, θα αναφερθούν τρόποι προσέγγισης των εικαστικών τεχνών καθώς και ο ρόλος του εκπαιδευτικού ώστε οι εικαστικές τέχνες να αποτελούν προσοδοφόρο έδαφος όχι μόνο για την αισθητική καλλιέργεια αλλά και για την γνωστική ανάπτυξη των νηπίων.

Λέξεις-κλειδιά: Εικαστικές Τέχνες, Νηπιαγωγείο, Ρόλος Εκπαιδευτικού.

► ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι εικαστικές τέχνες αποτελούν σημαντικό κομμάτι της καθημερινότητας των παιδιών του νηπιαγωγείου. Οι εικαστικές δραστηριότητες επιτρέπουν τα μικρά παιδιά να ανακαλύψουν μέσα και τεχνικές, να εξερευνήσουν τρόπους έκφρασης, να πειραματιστούν με υλικά και τελικά να δημιουργήσουν, να εκφραστούν και να κατακτήσουν διαθεματικά τη γνώση. Παρατηρώντας τις εικαστικές δημιουργίες των μικρών παιδιών μπορούμε να κατανοήσουμε πώς αντιλαμβάνονται τον κόσμο που τους περιβάλλει αλλά και το επίπεδο εξέλιξής τους.

Η συμβολή των εικαστικών τεχνών στη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών έχει επισημανθεί από αρκετούς ερευνητές γι' αυτό και πολλά προγράμματα σπουδών έχουν εντάξει την εικαστική αγωγή στην εκπαίδευση όχι μόνο ως θεματική περιοχή μάθησης αλλά και ως μέσο προσέγγισης της γνώσης και των άλλων θεματικών περιοχών μάθησης.

Η αποτελεσματικότητα της εικαστικής αγωγής ως μέσο έκφρασης και δημιουργίας αλλά και ως μέσο της γνωστικής ανάπτυξης των παιδιών εξαρτάται από πολλούς παράγοντες όπως η διαθεσιμότητα των υλικών και των μέσων, η

διαμόρφωση του χώρου, η ελευθερία έκφρασης των παιδιών. Σημαντική συνιστώσα αποτελεί ο εκπαιδευτικός, η στάση του οποίου δρα καταλυτικά στην ανταπόκριση των μαθητών.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει τη θέση που κατέχουν οι εικαστικές τέχνες στην εκπαίδευση γενικότερα, και στο πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου, ειδικότερα. Επιπλέον, θα ασχοληθεί με τους τρόπους προσέγγισης των εικαστικών τεχνών, η εφαρμογή των οποίων επηρεάζει το επίπεδο της ελεύθερης βούλησης των παιδιών και τον βαθμό δόμησης των δραστηριοτήτων. Τέλος, θα επισημανθεί ο ρόλος του εκπαιδευτικού ώστε οι εικαστικές τέχνες να αποτελούν πρόσφορο έδαφος όχι μόνο για την αισθητική καλλιέργεια αλλά και τη γνωστική ανάπτυξη των νηπίων.

► ΟΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

Οι εικαστικές τέχνες επινοήθηκαν από τον άνθρωπο, προκειμένου να κατανοήσει τον κόσμο που τον περιβάλλει αλλά και τον ίδιο του τον εαυτό. Ο άνθρωπος, με τις εικαστικές τέχνες, αποτυπώνει και εξωτερικεύει τις σκέψεις του και τα συναισθήματά του καθώς μέσα από τις εικαστικές του δημιουργίες εκφράζει ιδέες και σημασίες, αξίες και στάσεις (Βάος, 2008). Σύμφωνα με τη φιλόσοφο Susanne Langer (όπ. ανάφ. στο Schirrmacher, 2008), ο άνθρωπος γεννιέται έχοντας ως βιολογική ανάγκη τη δημιουργία τέχνης προκειμένου να αποτυπώνει με συμβολικό τρόπο τις εμπειρίες του.

Σύμφωνα με τον Hendrick (1992), η τέχνη είναι μια μορφή επικοινωνίας μέσω της οποίας μεταφέρουμε ιδέες, αντιλήψεις, εντυπώσεις και συναισθήματα. Η πραγματική τέχνη δεν έχει περιορισμούς. Αυτό που την περιορίζει είναι μόνο η φαντασία του δημιουργού (Kieff & Casbergue, 2017). Κάθε μορφή τέχνης έχει λόγο ύπαρξης γιατί αυτά που μπορεί να μεταφέρει, δεν μπορούν να αποτυπωθούν και να εκφραστούν με κάποια άλλη μορφή (Σάλλα-Δοκουμετζίδα, 1996).

Αν θελήσουμε να δώσουμε έναν ορισμό για τις εικαστικές τέχνες, θα πρέπει να εξετάσουμε ξεχωριστά τους όρους «εικαστικός» και «τέχνη». Ο όρος «τέχνη» προέρχεται από το ρήμα «τίκτω», που σημαίνει γεννώ, δημιουργώ και αναφέρεται στην δημιουργία ενός έργου και στην έκφραση μέσα από κάποιες δράσεις. Αν ανατρέξουμε στα λατινικά, θα παρατηρήσουμε ότι η τέχνη = *art* σημαίνει και δεξιότητα. Ο όρος «εικαστικός» προέρχεται από το αρχαίο ρήμα «εικάζω», και δηλώνει αυτόν που έχει την ικανότητα να δίνει μορφή στην ύλη και να την απεικονίζει, να πλάθει εικόνες, ομοιώματα, μορφές με διάφορα υλικά (Σάλλα, 2011; Μαγουλιώτης, 2014). Αν συνδυάσουμε τους δύο όρους, *εικαστικές τέχνες* ονομάζονται οι τέχνες με τις οποίες το άτομο αναπαριστάνει τον πραγματικό κόσμο ή εκφράζεται με την δημιουργία ενός φανταστικού κόσμου. Συχνά, οι τέχνες αυτές αποκαλούνται πλαστικές γιατί η αναπαράσταση και η έκφραση επιτυγχάνεται πλάθοντας ύλη (Μαγουλιώτης, 2014).

Οι εικαστικές τέχνες διακρίνονται σε *δισδιάστατες* ή *γραφικές* (σχέδιο, ζωγραφική, χαρακτική-τύπωμα) και σε *τρισδιάστατες* ή *πλαστικές* (γλυπτική, κεραμική, αρχιτεκτονική-μακέτα) ανάλογα με τον χώρο ανάπτυξης των δημιουργημάτων, επίπεδα ή τριών διαστάσεων (Charman, 1993; Μαγουλιώτης, 2002; Schirrmacher, 2008). Η διάκριση των εικαστικών σε *οπτικές* (όραση) και *τέχνες χώρου* (αφή και κιναισθησία) αναφέρεται ανάλογα με τις αισθήσεις τις οποίες απευθύνονται (Charman, 1993). Οι εικαστικές τέχνες διακρίνονται σε *πλαστικές τέχνες* που περιλαμβάνουν έργα που δημιουργούνται από την επεξεργασία κάποιων υλικών και σε *γραφικές τέχνες* που περιλαμβάνουν έργα που δημιουργούνται σε επιφάνειες οι

οποίες έχουν ίχνη, είναι σχεδιασμένες ή τυπωμένες. Οι ιστορικοί της τέχνης ταξινομούν τις εικαστικές τέχνες σε *καλές* ή *μείζονες τέχνες* (ζωγραφική, γλυπτική και αρχιτεκτονική) και σε *εφαρμοσμένες, χρηστικές* ή *ελάσσονες* (χειροτεχνία, σχέδιο, χαρακτηριστική, γραφικό σχέδιο και σχεδίαση βιομηχανικών προϊόντων) έχοντας ως κριτήριο την αποδοχή τους από τις κοινωνικές τάξεις (Charman, 1993; Μαγουλιώτης, 2014).

Οι εικαστικές τέχνες στην εκπαίδευση

Οι εικαστικές τέχνες δίνουν τη δυνατότητα στα παιδιά να προσεγγίζουν διαθεματικά τη γνώση με ευχάριστο τρόπο. Η διδασκαλία και η μάθηση μέσω των εικαστικών τεχνών παίρνει άλλη διάσταση, χάρη στην παιγνιώδη δομή των δραστηριοτήτων, τη σύνδεσή τους με την κοινωνία και την ερμηνευτική λειτουργικότητά τους (Σωτηροπούλου – Ζορμπαλά, 2009). Η ενασχόληση των παιδιών με τις τέχνες πρέπει να τους ενθαρρύνει να εξερευνούν υλικά και να πειραματίζονται (Brewer, 1998; Schirrmacher, 2008), να δημιουργούν με τη φαντασία τους και να καλλιεργούν την κρίση τους (Σάλλα- Δοκουμετζίδα, 1996).

Μέσα από τις δημιουργίες των παιδιών μπορούμε να καταλάβουμε τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν τον κόσμο που τους περιβάλλει αλλά και να βγάλουμε συμπεράσματα για το επίπεδο εξέλιξής τους (Kieff & Casbergue, 2017). Οι εικαστικές δημιουργίες του παιδιού βασίζονται μόνο στην κρίση του και δεν προϋποθέτουν την τήρηση κανόνων ή την εφαρμογή τύπων που πρέπει να αποδείξει (Σάλλα- Δοκουμετζίδα, 1996).

Ένα εικαστικό σχολικό πρόγραμμα πρέπει να δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να ολοκληρωθούν μέσω της τέχνης, να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν την καλλιτεχνική κληρονομιά και να συνειδητοποιήσουν τον κοινωνικό ρόλο της (Charman, 1993). Το περιεχόμενο του προγράμματος πρέπει να περιλαμβάνει δραστηριότητες που να ενθαρρύνουν τα παιδιά να δημιουργούν, να αναγνωρίζουν και να καταλαβαίνουν την ποιότητα της τέχνης, να κατανοούν το ρόλο της μέσα στον χώρο, στο χρόνο και στον πολιτισμό, και να διατυπώνουν κρίσεις από τη γνωριμία τους με την τέχνη. Οι μαθητές πρέπει να μάθουν να βλέπουν, να κατανοούν, να κρίνουν και να δημιουργούν (Σάλλα- Δοκουμετζίδα, 1996).

Ουσιαστικά, η τέχνη καλλιεργεί τη δημιουργική σκέψη και αποτελεί πρόσφορο έδαφος για να διδαχθούν τα παιδιά όλα τα μαθήματα, αφού συνδέεται με όλες τις γνωστικές περιοχές (Ζωγράφος & Κωτσαλίδου, 2016). Αρκετά προγράμματα σπουδών έχουν ως επίκεντρο τις τέχνες μέσω των οποίων οι μαθητές προσεγγίζουν τη γνώση πολλών περιοχών μάθησης (Biller, 1995; Betty, 2002; Naylor, 2007; La Haye & Naested, 2014).

Δυστυχώς, στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο, αν και σε θεωρητικό επίπεδο, στα προγράμματα σπουδών η εικαστική αγωγή έχει τη θέση που της αξίζει, στη σχολική καθημερινότητα δεν ισχύει το ίδιο. Τόσο οι δάσκαλοι όσο και οι μαθητές, τη θεωρούν ως δευτερεύον μάθημα, ψυχαγωγικού, κυρίως, χαρακτήρα, που αρκετές φορές παραλείπεται προκειμένου να πραγματοποιηθούν «σημαντικά» μαθήματα για να ολοκληρωθεί η ύλη (Ζωγράφος & Κωτσαλίδου, 2016).

Οι εικαστικές τέχνες στο νηπιαγωγείο

Τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την Προσχολική Εκπαίδευση αναγνωρίζουν τα Εικαστικά ως μία περιοχή μάθησης εξαιρετικής σημασίας για το νηπιαγωγείο. Σύμφωνα με τον Herne (1996), το 50% του αναλυτικού προγράμματος της προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας διδάσκεται μέσα από τις εικαστικές τέχνες.

Ειδικότερα, το Δ.Ε.Π.Π.Σ. επισημαίνει ότι μέσα από εικαστικές δραστηριότητες τα νήπια επιτυγχάνουν να διακρίνουν την ομορφιά στη φύση, στο περιβάλλον και στα έργα τέχνης, να ενδιαφερθούν για την εικαστική δημιουργία και να επιθυμούν να συμμετέχουν σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Επίσης, οι εικαστικές τέχνες αποτελούν πρόσφορο έδαφος ώστε τα παιδιά να μάθουν να παρατηρούν, να πειραματίζονται με διάφορα υλικά και τεχνικές, να ερευνούν και να χρησιμοποιούν τις εμπειρίες και τις ιδέες τους ως στοιχείο δημιουργίας και έκφρασης. Επιπλέον, τους δίνεται η δυνατότητα να αντιληφθούν ότι η τέχνη είναι μέσο έκφρασης και να τη χρησιμοποιούν σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες του προγράμματος.

Στον οδηγό της Νηπιαγωγού (2007) τονίζεται η συμβολή των εικαστικών τεχνών, μέσα από τη συμμετοχή των παιδιών σε κατάλληλες δημιουργικές δραστηριότητες, στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους και, γενικότερα, της ολόπλευρης ανάπτυξής τους.

Το «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ» (2011) περιλαμβάνει τις Εικαστικές Τέχνες σε μία από τις οχτώ περιοχές μάθησης (αντικείμενο μάθησης) και αναγνωρίζει τα Εικαστικά ως μέσο μάθησης σε όλες τις υπόλοιπες περιοχές μάθησης.

Το τελευταίο πρόγραμμα σπουδών για την προσχολική εκπαίδευση (2022) επισημαίνει ότι η επαφή με τις τέχνες ικανοποιεί την ανάγκη των παιδιών για δημιουργική έκφραση των ιδεών, των συναισθημάτων και των απόψεών τους για ζητήματα που τους αφορούν. Ειδικότερα, οι Εικαστικές Τέχνες αποτελούν υποενότητα της θεματικής ενότητας των Τεχνών και έχουν ως στόχο να φέρουν τα νήπια σε επαφή με την εικαστική μορφή και τη σύνθεση, να τα εξοικειώσουν με το εικαστικό περιεχόμενο και να τα μυήσουν με τον εικαστικό χώρο και την παρουσίαση.

Στον χώρο του νηπιαγωγείου, οι εικαστικές τέχνες που αξιοποιούνται προκειμένου τα παιδιά «να εκφράσουν τις ιδέες, τις σκέψεις, τα βιώματα και τα συναισθήματά τους» (Δαφέρμου, Κουλούρη, & Μπασαγιάννη, 2007) είναι η τέχνη του σχεδίου, η τέχνη της ζωγραφικής, η τέχνη της γλυπτικής (-πλαστικής), η τέχνη της χαρακτικής (-τυπώματος) σε μεγαλύτερο βαθμό, η τέχνη της διακόσμησης, η τέχνη του ψηφιδωτού (-μωσαϊκού), η τέχνη της αρχιτεκτονικής (-μακέτας) και η τέχνη του βιτρό σε μικρότερο βαθμό (Μαγουλιώτης, 2014).

Σε ένα εικαστικό ετήσιο σχολικό πρόγραμμα θα πρέπει να περιλαμβάνονται δραστηριότητες που να επιτρέπουν τους πειραματισμούς και τις διερευνήσεις των παιδιών με διαφορετικές τεχνικές και υλικά (Morgan, 1988).

Σύμφωνα με τον Schirrmacher (2008), οι εικαστικές δραστηριότητες που απευθύνονται σε μικρά παιδιά πρέπει να ενθαρρύνουν την προσωπική έκφραση διαθέτοντας ποικιλία εικαστικών μέσων, να δίνεται ανάλογη σημασία τόσο στη διαδικασία δημιουργίας όσο και στο αποτέλεσμα και να δίνει τη δυνατότητα να δημιουργούν ελεύθερα, να ανακαλύπτουν και να πειραματίζονται με μέσα και υλικά. Επιπλέον, τα μικρά παιδιά χρειάζονται κίνητρα που να ενισχύουν τη συμμετοχή τους και που εστιάζουν στη διαδικασία και όχι στο αποτέλεσμα. Οι δραστηριότητες και τα

μέσα να ταιριάζουν στην αναπτυξιακή ηλικία των παιδιών και γενικότερα η καλλιτεχνική έκφραση να είναι διαθέσιμη σε όλα τα παιδιά ανεξάρτητα ηλικίας, φύλου ή εθνικότητας.

Στα πλαίσια ενός τέτοιου προγράμματος, πρέπει να πραγματοποιούνται δραστηριότητες (Δαφέρμου κ.ά., 2007):

- Σχεδίου και ζωγραφικής (με μαρκαδόρους, ξυλομπογιές, νερομπογιές, δακτυλομπογιές).
- Γλυπτικής – πλαστικής (με πλαστελίνη, πηλό, χαρτοπολτό).
- Κολλάζ (με έντυπο υλικό, φυσικά υλικά, ζυμαρικά, υφάσματα, κουμπιά, δοχεία και χαρτόκουτα κ.ά.).
- Κατασκευών (με ανακυκλωμένα υλικά, υφάσματα, καρούλια, νήματα, χαρτόκουτα και δοχεία διαφόρων μεγεθών κ.ά.).
- Χαρακτικής και τυπώματος (με λαχανικά, χαρτόνια).
- Γνωριμίας με έργα τέχνης (με επισκέψεις σε μουσεία, εκθέσεις στο χώρο του σχολείου).

Αρκετά συχνά, στο καθημερινό σχολικό πρόγραμμα συμπεριλαμβάνονται δραστηριότητες που περιορίζουν την εικαστική έκφραση των παιδιών. Παραδείγματα τέτοιων δραστηριοτήτων αποτελούν οι δραστηριότητες αντιγραφής εικαστικών έργων και οι φωτοτυπίες ζωγραφικής όπου τα παιδιά ζωγραφίζουν εντός περιγράμματος με συγκεκριμένα χρώματα. Επίσης, οι δραστηριότητες κατά τις οποίες τα παιδιά χρησιμοποιούν εικαστικά υλικά για να φτιάξουν κάτι συγκεκριμένο που πρότεινε ο εκπαιδευτικός, οι δραστηριότητες στις οποίες τα παιδιά καλούνται να ακολουθήσουν συγκεκριμένες οδηγίες καθώς και οι κατασκευές όπου σχηματίζονται από κόψιμο και συναρμολόγηση με συγκεκριμένο τρόπο. Κύριο χαρακτηριστικό αυτών των δραστηριοτήτων είναι ότι υπάρχει μεγάλος βαθμός καθοδήγησης από τον εκπαιδευτικό, είναι πολύ δομημένες και αποσκοπούν σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Αυτές οι δραστηριότητες δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι καλλιεργούν τις τέχνες γιατί περιορίζουν την ελεύθερη βούληση των μαθητών και, κατ' επέκταση, την δημιουργικότητά τους. Η τήρηση συγκεκριμένων οδηγιών και η πραγματοποίηση με ακρίβεια μιας καθορισμένης πορείας δε συμβάλλει στον πειραματισμό και στην εξερεύνηση (Schirrmacher, 2008; Μαγουλιώτης 2014; Kieff & Casbergue, 2017).

Αυτές οι εικαστικές δραστηριότητες χαρακτηρίζονται από αρκετούς εκπαιδευτικούς ως «τέχνη». Στην πραγματικότητα, όχι μόνο δεν είναι τέχνη, αλλά είναι αυστηρώς ακατάλληλες για τα μικρά παιδιά γιατί σύμφωνα με έρευνες, παιδιά που ασχολήθηκαν με τέτοιες δραστηριότητες περιορίσαν τη δημιουργικότητά τους και τα έργα τους έμοιαζαν με τα στερεότυπα (Schirrmacher, 2008).

► Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Ιδιαίτερα σημαντικός κρίνεται ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού ώστε τα παιδιά να έρθουν σε επαφή με τις εικαστικές τέχνες (τρόποι προσέγγισης, διαμόρφωση χώρου, προσφορά και διαθεσιμότητα υλικών).

Σύμφωνα με τον Bressler (1993, όπ. αναφ. στο Sill, 2009) υπάρχουν τρεις τρόποι που εφαρμόζονται οι τέχνες. Σύμφωνα με την *πρώτη προσέγγιση*, η οποία δίνει μεγάλη σημασία στη δημιουργικότητα και προωθεί την ελεύθερη έκφραση των μαθητών, ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει τα υλικά και αφήνει τους μαθητές να ανακαλύψουν μόνοι τους τη μάθηση με μικρές παρεμβάσεις. Η *δεύτερη προσέγγιση* είναι αυτή που συνήθως κυριαρχεί στις σχολικές αίθουσες. Οι εκπαιδευτικοί προσφέρουν στους μαθητές έτοιμα υλικά (φωτοτυπίες ή υλικά με συγκεκριμένο τρόπο χρησιμοποίησης)

με αποτέλεσμα να περιορίζεται η αυτό-έκφραση και η δημιουργικότητα των μαθητών. Το μάθημα επικεντρώνεται στη δημιουργία ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος, όμοιου για όλους τους μαθητές. Η *τρίτη προσέγγιση* μοιάζει με την πρώτη όσο αφορά την προσφορά και την ποικιλία των υλικών αλλά διαφέρει στη συμμετοχή των εκπαιδευτικών οι οποίοι είναι πιο παρεμβατικοί και καθοδηγούν τους μαθητές προκειμένου να ανακαλύψουν στοχευμένα τις τέχνες. Οι μαθητές δημιουργούν με βάση το ατομικό τους κριτήριο και γνωρίζουν τις δυνατότητες των τεχνών.

Ο Schirrmacher (2002, όπ. αναφ. στο Sill 2009) αναφέρει ότι στα προγράμματα σπουδών συναντάμε τρεις τρόπους προσέγγισης των τεχνών ανάλογα με τη συμμετοχή του εκπαιδευτικού, τη δυνατότητα πρωτοβουλίας των μαθητών και το επίκεντρο του προγράμματος. Η *πρώτη προσέγγιση* εστιάζει στον εκπαιδευτικό, ο οποίος βρίσκεται στο επίκεντρο του προγράμματος και κατευθύνει τους μαθητές στο τι θα φτιάξουν και πώς θα το φτιάξουν. Οι οδηγίες που δίνονται κατά την εφαρμογή είναι σαφείς και ακολουθούνται πιστά ενώ η πρωτοβουλία των μαθητών είναι ελάχιστη. Διαμετρικά αντίθετη είναι η *δεύτερη προσέγγιση*, σύμφωνα με την οποία οι μαθητές βρίσκονται στο επίκεντρο του προγράμματος, παίρνουν πρωτοβουλία για την πορεία της διδασκαλίας, ενώ το πλήθος των ιδεών και των καλλιτεχνικών εμπειριών τους «καθοδηγεί» την εξέλιξη της εικαστικής δραστηριότητας. Η *τρίτη προσέγγιση* αποτελεί μια ανοιχτού τύπου προσέγγιση των τεχνών (*open-ended approach*) η οποία έχει δομή, αλλά που ο μαθητής βρίσκεται στο επίκεντρο του προγράμματος. Πιο συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτικός είναι υπεύθυνος για το θέμα, την εξασφάλιση ποικιλίας υλικών, την παρουσίαση νέων τεχνικών και ενισχύει τη σύνδεση των τεχνών και με άλλες περιοχές του προγράμματος σπουδών.

Στον χώρο της Προσχολικής Αγωγής, η Sill (2009) υποστηρίζει ότι ο αποτελεσματικότερος τρόπος εφαρμογής των τεχνών στο νηπιαγωγείο είναι η «*ανακατεμένη*» τέχνη (*blended-art*). Με τον όρο «*ανακατεμένη τέχνη*» αποδίδει τον συνδυασμό της πρώτης και της τρίτης προσέγγισης που προτείνει ο Schirrmacher. Σύμφωνα με την πρόταση της Sill, η διδασκαλία όλων των περιοχών του προγράμματος σπουδών μπορούν να διδαχθούν μέσω των τεχνών, εξασφαλίζοντας την ύπαρξη ενός πλούσιου σε αισθητικά ερεθίσματα παιδαγωγικού περιβάλλοντος και η ενισχύοντας την ελεύθερη έκφραση της δημιουργικότητας των μαθητών.

Σύμφωνα με τον Μαγουλιώτη (2002 & 2014), η δημιουργία των εικαστικών έργων χαρακτηρίζονται από τον δημιουργό τους και τον τρόπο παραγωγή τους. Ο δημιουργός είναι αυτός που επιλέγει τα υλικά, τις μορφές και τον σκοπό για τον οποίο εμπλέκεται σ' αυτή του την ενέργεια. Όταν η επιλογή των υλικών καθώς και η σύλληψη της ιδέας δε γίνεται από τον δημιουργό αλλά από κάποιο άλλο πρόσωπο, αναφερόμαστε σε *περιοριστική ή κατευθυνόμενη εικαστική δράση*. Το αποτέλεσμα είναι μια δημιουργία σύμφωνα με τις υποδείξεις του τρίτου προσώπου και απουσιάζει η πρωτοβουλία του δημιουργού. Στον χώρο της εκπαίδευσης, αντικατοπτρίζεται στην επίδοση φωτοτυπημένων έργων στους μαθητές και στην αντιγραφή. Αντίθετα, όταν ο δημιουργός δημιουργεί χωρίς περιορισμούς, εκφράζεται ελεύθερα και φανερώνει την προσωπικότητά του, παρατηρείται *αυτόβουλη ή ελεύθερη εικαστική δράση*. Πρόκειται για το ελεύθερο σχέδιο του παιδιού στον σχολικό χώρο, μέσα στο οποίο απεικονίζονται ελεύθερα τα ενδιαφέροντά του, τα βιώματά του και γενικότερα ο εσωτερικός του κόσμος. Όταν ο δημιουργός, μόνος του, επιλέγει τα υλικά, τα δοκιμάζει και αποτυπώνει τις γνώσεις του χωρίς καμιά καθοδήγηση, τότε έχουμε *αυτοδίδακτη εικαστική δράση*. Στους χώρους όπου η τέχνη «*διδάσκεται*» ή καλύτερα όπου δίνονται πληροφορίες σχετικά με τα υλικά και τους τρόπους έκφρασης της τέχνης γιατί η τέχνη δε διδάσκεται,

συναντάμε *καθοδηγούμενη εικαστική δράση μέσω αγωγής*. Τα έργα που προκύπτουν μέσα σε οργανωμένους χώρους, επηρεάζονται από όσα γνωρίζουν και καθοδηγούνται από καλλιτέχνες και παιδαγωγούς. Αυτό δεν είναι απαραίτητα αρνητικό γιατί όταν το αποτέλεσμα αυτής της δράσης είναι καθοδηγούμενο αλλά οδηγεί στην ελεύθερη έκφραση του υποκειμένου, τότε η καθοδήγηση λειτουργεί θετικά. Αντίθετα, στην περίπτωση που η καθοδήγηση περιορίζει την ελεύθερη έκφραση του υποκειμένου, τότε λειτουργεί αρνητικά και το αποτέλεσμα είναι όλα τα έργα να είναι ίδια ή να αντικατοπτρίζουν τις επιθυμίες του καθοδηγητή (Μαγουλιώτη, 2002 & 2014; Μαγουλιώτης, Μιχαλοπούλου, & Στεργίου, 2014).

Ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει το ρόλο του υποστηρικτή και του διευκολυντή προκειμένου τα παιδιά να εκφραστούν μέσα από τις εικαστικές τέχνες (Kieff & Casbergue, 2017). Είναι αυτός που καθορίζει την εκπαιδευτική διαδικασία και εμπυχώνει τους μαθητές του (Μαγουλιώτης, 2002). Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να φροντίζουν ώστε η διαμόρφωση της τάξης να ευνοεί την ενασχόληση με εικαστικές δραστηριότητες καθώς και να διευκολύνουν την εύκολη πρόσβαση σε υλικά. Επιπλέον, κρίνεται απαραίτητο να εξασφαλίζουν τη διάθεση των υλικών σε ποσότητα και σε ποικιλία. Ιδιαίτερα υποστηρικτικό είναι οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί να πειραματίζονται με ευχαρίστηση με νέα υλικά και νέες τεχνικές ώστε να παροτρύνουν και τα παιδιά να κάνουν το ίδιο. Επίσης, να προτρέπουν τα παιδιά να ολοκληρώνουν τα έργα τους και να μην καταφεύγουν σε ημιτελείς, εύκολες και πρόχειρες εργασίες. Είναι καθήκον τους να θέτουν προβληματισμούς την κατάλληλη στιγμή προκειμένου να διευκολύνουν τα παιδιά καθώς και ανοιχτού τύπου ερωτήσεις ώστε να βοηθούν τα παιδιά που έχουν «κολλήσει» να σκέφτονται με νέους τρόπους. Απαιτείται, όμως, ιδιαίτερη προσοχή ώστε να ενθαρρύνουν χωρίς να παρεμποδίζουν τον αυθορμητισμό των παιδιών. Επιπλέον, οφείλουν να προτείνουν νέες τεχνικές χρήσης των υλικών και των εργαλείων μόνο όταν τα παιδιά το έχουν ανάγκη (Μαγουλιώτης, 2002; Kieff & Casbergue, 2017).

Κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό, οι εκπαιδευτικοί να εκθέτουν τα έργα των παιδιών, αντιμετωπίζοντάς τα ως κάτι σημαντικό και πολύτιμο, ζητώντας την άδεια των δημιουργών τους. Επιπλέον, η άσκηση κριτικής ή η πραγματοποίηση διορθώσεων δρουν προσβλητικά και μειώνουν την αυτοπεποίθηση των παιδιών. Αντίθετα, η ενθάρρυνση και η επιβράβευση των παιδιών για τις εργασίες τους, ενισχύει την αυτοπεποίθησή τους. Αξίζει, επίσης, να επισημανθεί ότι οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να βρίσκουν κίνητρα προκειμένου τα παιδιά να συμμετέχουν με προθυμία σε εικαστικές δραστηριότητες και χωρίς εξαναγκασμό. Η πραγματοποίηση δραστηριοτήτων που προκαλούν το ενδιαφέρον των παιδιών να συμμετέχουν αποτελεί επιτακτική ανάγκη. Αντίθετα, αποφεύγεται ο εξαναγκασμός των μαθητών με κίνητρο τον εκφοβισμό και την τιμωρία (Μαγουλιώτης, 2002; Kieff & Casbergue, 2017). Επιπρόσθετα, θα πρέπει να προβλεφτεί η χρησιμοποίηση κατάλληλων μέσων, όπως πλαστικές ποδιές ή παλιά ρούχα ενηλίκων (κυρίως πουκάμισα) προκειμένου να αποφευχθεί το λέρωμα των ρούχων των παιδιών κατά την ενασχόληση με δραστηριότητες που λερώνουν. Αν και θα ήταν πιο γόνιμο, οι γονείς να ξεπεράσουν την αντίληψη του καθαρού παιδιού και να επιτρέψουν τα παιδιά τους να ασχοληθούν ελεύθερα ακόμα και με δραστηριότητες που λερώνουν προκειμένου να εκφραστούν (Μαγουλιώτης, 1995).

► ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι εικαστικές τέχνες αποτελούν σημαντικό και αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας των μικρών, κυρίως, παιδιών αφού συμβάλλουν όχι μόνο στην καλλιτεχνική αλλά και στη γνωστική τους ανάπτυξη. Μέσω της εικαστικής αγωγής, τα παιδιά εξερευνούν, ανακαλύπτουν, εκφράζονται, δημιουργούν.

Σημαντικός κρίνεται ο ρόλος του εκπαιδευτικού όσο αφορά την εφαρμογή των εικαστικών τεχνών που έχει ως αποτέλεσμα την ενθάρρυνση των παιδιών για δημιουργική τέχνη. Το επίπεδο καθοδήγησης των παιδιών και ο βαθμός ελεύθερης βούλησης επηρεάζει την ελεύθερη έκφραση τους και την γνωστική τους ανάπτυξη.

Τέλος, αξίζει να επισημάνουμε ότι οι εικαστικές τέχνες πρέπει να πάρουν τη θέση που τους αρμόζει στη συνείδηση εκπαιδευτικών, μαθητών και γονέων και όχι μόνο στα προγράμματα σπουδών, προκειμένου να εμφανιστούν τα θετικά αποτελέσματα τους στη νοητική εξέλιξη των παιδιών.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Betty, W. (2002). *Learning Through the Eyes of a Child. A Guide to Best Teaching Practices in Early Education*. North Carolina: Department of Public Instruction Early Childhood Section. Liberal Arts and Education of Artists 1995. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED405907.pdf>
- Brewer, J. A. (1998). *Early childhood education: Preschool through primary grades* (3rd ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Chapman, L. H. (1993). *Διδακτική της τέχνης* (Μτφ. Α. Λαπούρτας, Γ. Χαραλαμπίδης, Ε. Κυπραίου & Α. Βαρδαλού). Αθήνα: Νεφέλη.
- Hendrick, J. (1992). *The whole child* (5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill.
- Kieff, J., & Casbergue, R. (2017). *Παιγνιώδης μάθηση & διδακτική. Η ενσωμάτωση του παιχνιδιού στο νηπιαγωγείο και το δημοτικό σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.
- La Haye, R., & Naested, I. (2014). Mutual Interrogation: A Celebration of Alternate Perspectives for Visual Art and Math Curriculum. *Canadian Review of Art Education: Research & Issues*, 41(2), 185-201. Retrieved from <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=5bb8440b-ebf4-45c7-a076-2c992c183ece%40sessionmgr4004&vid=8&hid=4114>
- Morgan, M. (1988). *Art 4-11: Art in the Early Years of Schooling*. Cheltenham: Stanley Thorns.
- Naylor, M. (2007). Art – Inspired Math. Is there a place where math and art intersect? Absolutely! *Teaching Pre K*, 8, 32-33.
- Schirmacher, R. (2008). *Τέχνη & Δημιουργική Ανάπτυξη των Παιδιών* (2η έκδ.). Αθήνα: Έλλην.
- Sill, J. (2009). *Blended- art at the Kindergarten Level*. Online Submission. San Rafael, CA: School of Education Dominican University of California (ED504546). Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED504546.pdf>
- Βάος, Α. (2008). *Ζητήματα διδακτικής των εικαστικών τεχνών. Το καλλιτεχνικό εγχείρημα ως παιδαγωγική πράξη*. Αθήνα: Τόπος
- Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π., & Μπασαγιάννη, Ε. (2007). *Οδηγός Νηπιαγωγού: Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί, Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.

- ΔΕΠΠΣ. (2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών, Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για το Νηπιαγωγείο*, Φ.Ε.Κ. τεύχος Β', αρ. φύλλου 304/13-03-03. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Ζωγράφος, Θ., & Κωτσαλίδου, Δ. (2016). *Τέχνη και Μαθηματικά [Διαθεματικές αρχές και προεκτάσεις των εικαστικών τεχνών]*. Φλώρινα: Πετρίτης.
- Μαγουλιώτης, Α. (1995). *Αρχή του σχεδίου & μέσα έκφρασης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μαγουλιώτης, Α. (2002). *Εικαστικές δημιουργίες Ι, Μέσα από την παρατήρηση, Ιδέες – Σκέψεις και Προτάσεις δραστηριοτήτων*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Μαγουλιώτης, Α. (2014). *Εικαστική Παιδαγωγική*. Αθήνα: Συμμετρία.
- Μαγουλιώτης, Α., Μιχαλοπούλου, Κ., & Στεργίου, Ε. (2014). Η αποτελεσματικότητα της εικαστικής δράσης στην ελεύθερη, στην καθοδηγούμενη και στην προσχεδιασμένη κατευθυνόμενη μορφή της. Στα *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Η παιδική ηλικία: Κοινωνιολογικές, πολιτισμικές, ιστορικές και παιδαγωγικές διαστάσεις», 11-14 Απριλίου 2013*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 704-711.
- ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ. (2011). *Σχολείο 21ου αιώνα-Νέο Πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου*. Αθήνα: ΥΠΑΙΘ.
- Πεντέρη, Ε., Χλαπάνα, Ε., Μέλλιου, Κ., Φιλιππίδη, Α., & Μαρινάτου, Θ. (2022). *Πρόγραμμα Σπουδών Για την Προσχολική Εκπαίδευση - Διευρυμένη Εκδοχή* (2η έκδ.). Στο πλαίσιο της Πράξης «Αναβάθμιση των Προγραμμάτων Σπουδών και Δημιουργία Εκπαιδευτικού Υλικού Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης» του ΙΕΠ με MIS 5035542. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- Σάλλα, Τ. (2011). Η μεθοδολογία της διδασκαλίας της τέχνης στην ΑΣΚΤ. Στο Τ. Σάλλα (Επιμ.), *Σύγχρονες Προσεγγίσεις στη διδακτική της τέχνης*. Αθήνα: Νήσος.
- Σάλλα - Δοκουμερτζίδη, Τ. (1996). *Δημιουργική φαντασία και παιδική τέχνη*. Αθήνα: Εξάντας.
- Σωτηροπούλου-Ζορμπαλά, Μ. (2009). Αισθητική Αγωγή και Αισθητική Ευαισθητοποίηση στην προσχολική και σχολική τάξη. Στο Μ. Πουρκός (Επιμ.), *Τέχνη, παιχνίδι αφήγηση ψυχολογικές και ψυχοπαιδαγωγικές διαστάσεις*. Αθήνα: Τόπος, 211-228.